

מיומנויות בתחום הפרשנות

מיומנויות לבית הספר היסודי (התייחסות רק לפירוש רש"י)

- יזהה את דיבור המתחיל בפירוש רש"י
- יזהה את אותיות רש"י וידע לקרוא קריאה טכנית של פירוש רש"י
- יבחין במספר הפירושים השונים שמביא רש"י
- ידע היכן מסתיימת השאלה¹ והיכן מתחילה התשובה (במקום בו רש"י גם שואל את השאלה)
- יכיר חלק מהמונחים ברש"י ואת משמעותם – פירוט: דבר אחר, כתרגומו, מלמד, מכאן ש, מגיד ש
- יסביר את פירוש המילה, על פי פירוש רש"י

מיומנויות לחטיבת הביניים ח-ט (העמקה ברש"י והתייחסות לפרשנים נוספים)

- התלמיד ימצא את הבסיס לפירוש, במילות הפסוק
- א
- ידע לזהות את השאלה הסמויה בפסוק, שאיתה מתמודד הפרשן בפירושו.
- ידע לזהות את סוג השאלה (ברמת מילה, ברמת סיפור, ברמת רעיון)² במקומות מובהקים בלבד.
- יעמוד על המבנה של הפירוש (איתור קושיה, תירוץ, הוכחות)
- יבחין בין דברי רש"י לציטטות המובאות בפירושו
- יכיר מונחים נוספים בפירוש רש"י ואת משמעותם – פירוט: על שם, ורבותינו, פשוטו, מדרשו, ואומר אני, ודומה לו, כיוצא בו.
- יבאר תיבה תוך שימוש בתרגום אונקלוס (בפני עצמו ללא קשר לרש"י במקומות מובהקים)
- יכיר את מונחי מדרש ההלכה ומבנה מדרש ההלכה (יכול, תלמוד לומר, שומע אני, או אינו אלא), בתוך דברי רש"י או רמב"ן.
- יכיר חלק מן המידות שהתורה נדרשת בהן בשימושן במפרשים (קל וחומר, כלל ופרט, גזירה שווה)

¹ אנחנו משתמשים במסמך זה במילה "שאלה" הן לגבי שאלות והן לגבי קושיות מכיוון שההבחנה ביניהם ברש"י לעיתים קשה.

² ראו בהערות למורה.

- ידע לפרש את הפסוק כולו על פי הפירוש.

מיומנויות לחטיבה העליונה

- יכיר מונחים נוספים בפרשנות ואת משמעותם – פירוט: כמשמעו, פשוטו כמשמעו, מקרא קצר, מקרא מסורס (סרסו ופרשהו), דבק עם (מוסב על, שב אל); והעד, אין לו חבר (אין לו רע), גזרת, טעם, רק; רמב"ן – ר' אברהם (משה, שלמה), על דרך האמת
- ידע להשוות בין פירושים שונים – נקודות דמיון ונקודות שוני בין פירושים (ולפרש את הפסוק/הפסוקים על פי כל פירוש)
- *ידע לפרש את יחידת הפסוקים על פי כל פרשן ולנסח את ההבדל ביניהם בתפיסה הפרשנית.
- יכיר את סוגי הראיות שהפרשן מביא: מהמקרא, מהתרגום, מדרשות חז"ל, מספרי דקדוק
*המלצה: הדרכים בעזרתן רש"י מפרש מילים: כתוב אחר בתנ"ך, שורש המילה, צליל

מבנה המיומנויות:

הכוונה למבנה ספירלי – בחטיבה צריך גם את מיומנויות היסודי, בתיכון צריך כבר את מיומנות החטיבה.

הערות למורה:

1. **סוג השאלה או הקושיה** - במקומות מובהקים (בלבד!) יש להיכנס גם להבנה באיזה רובד של הכתוב יש קושי או שאלה – ברובד של המילים (לשם ייכנסו כל ענייני הסמנטיקה, הלשון, התחביר והסגנון), ברובד של התוכן (סתירות או שאלות על התוכן בתוך הפסוק/הסיפור/למקום אחר בתנ"ך), ברובד של המשמעויות והרעיונות העולים מן הכתוב. כדאי לתת את הדעת שהפתרון הפרשני לא נמצא תמיד בקורלציה לבעיה הפרשנית. למשל, לבעיה ברובד של התוכן יכול להינתן פתרון ברובד של המילים ולהיפך. מומלץ כהרחבה רק בכיתות חזקות.

כמו בדוגמה הבאה:

בבראשית פרק יב, א-ב:

{א} וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלָדֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶךָ:

{ב} וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלָהּ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה:

רש"י (א-ב):

(א-ב) לך לך - להנאתך ולטובתך; שם **אעשך לגוי גדול**, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד, שתודיע טבעך בעולם.

הבעיה היא ברמת המילים – המילה 'לך' לכאורה מיותרת, כיון שאפשר להבין את התוכן בלעדיה. הפתרון שמציע רש"י הוא ברמת המשמעות של הסיפור – ציות לציווי ה' יביא ברכה וטובה לאברהם ולעולם.

דוגמה נוספת:

בשמות פרק א פסוק ח:

וַיִּקַּם מֶלֶךְ חֲדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף:

רש"י (ח):

(ח) ויקם מלך חדש - רב ושמואל, חד אמר: **חדש** ממש, וחד אמר: שנתחדשו גזרותיו (סוטה יא ע"א). **אשר לא ידע את יוסף -** עשה עצמו כאילו לא ידעו.

הבעיה הוא ברמת המילים – המילה 'חדש' לכאורה מיותרת, כיון שניתן להבין את התוכן בלעדיה. לפי הפתרון הראשון אין ייתור – התורה רוצה ללמד אותנו שהוא מלך חדש. לפי הפתרון השני – התורה מלמדת אותנו על מעשיו של המלך, הפתרון הוא בתוכן הסיפור.

2. **מיומנויות חשיבה גבוהות -** קיימות מיומנויות חשיבה גבוהות, שניתן להשתמש בהן בכל הנוגע לטקסטים פרשניים, שחשוב שהמורה ישתמש בהן, מכל-מקום **הן אינן יעד להקניה לתלמידים**. כמו, הכללה – היכולת לעמוד על השיטתיות של הפרשן בתוך פרשייה מקראית ולנסח אותה; שיום – היכולת לנסח את הרעיון העולה מתוך הפירוש. בנוגע לרעיונות העולים מן הפירוש יש להיזהר מלכפות על הטקסט הפרשני רעיונות שאנחנו כקוראים באים אתם והם אינם נובעים מן הפירוש עצמו.

3. פרשנות מדרשית - ראוי שלמורה תהיה תפיסה ברורה של המדרש ומקומו בפרשנות המקרא. על הדרכים השונות בהן התפרשו המדרשים במהלך הדורות מומלץ לעיין בספר, **דרכים בפרשנות האגדה**,³ הסוקר מגוון של מתודות להבנת המדרשים למן ימי הגאונים ועד לימינו.

דוגמאות לביצועי הבנה למיומנויות:

- קריאה מוטעמת של הפירוש
- ניסוח המסקנה ההלכתית העולה מן הפירוש

דוגמאות לפיגומים למיומנויות

- פיסוק / עימוד/ כתיבה בשורות קצרות של הפירוש
- בניית טבלה של חלקי הפסוק והפירוש
- למרקר בתוך הפירוש את מילות הפרשן, את הציטטות, את מילות המבנה (כמו, דבר אחר, ורבותינו דרשו)

³ מיכאל גרוס, יאיר ברקאי, יוסי מלמד, **דרכים בפרשנות האגדה**, תל אביב: מכון מופ"ת, תשס"ח.